

TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİ ÇIKMAZ SOKAKTA

Prof. Dr. S. Rıdvan KARLUK

Anadolu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü

Arş. Grv. Özgür TONUS

Anadolu Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü

ABSTRACT

Turkey's relations with the European Union are based on the Ankara Agreement, which was signed on September 12th, 1963 and came into force on December 1st, 1964 establishing an association between the EEC and Turkey. On April 14th, 1987 Turkey presented its application for membership of the Community.

The Luxembourg European Council of December 1997 confirmed "Turkey's eligibility for accession to the European Union" at the highest level. The Heads of State and Government Council also decided to start the integration process of 11 countries to the EU. Turkey reacted strongly to the decisions of the European Council, considering that it had received discriminatory treatment compared with the other applicant countries. It seems that the relationship with EU is not going to improve in the near future.

ÖZET

AB ile ilişkilerimiz 12 Ekim 1963 tarihinde imzalanan, 1 Aralık 1963'te yürürlüğe giren, taraflar arasında bir ortaklık kuran Ankara Anlaşması'na dayanır. 14 Nisan 1987 tarihinde Türkiye Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.

Aralık 1997’de gerçekleşen Lüksemburg Zirvesi’nde Türkiye’nin AB ile bütünleşmesinde tam üyeliğe ehil olduğu onaylanmıştır. Ayrıca Devlet ve Hükümet Başkanları 11 ülkenin AB ile bütünleşmesi sürecinin başlatılmasına karar vermiştir. Türkiye diğer aday ülkelere nazaran kendisine ayrımcı bir uygulama yapılması nedeniyle ciddi bir tepki göstermiştir. İlişkilerimizin yakın bir gelecekte düzelmesi mümkün gözükmemektedir.

GİRİŞ

Türkiye’nin 14 Nisan 1987 tarihinde AT’na (1.1.1993 tarihinden itibaren Maastricht Anlaşması’nın yürürlüğe girmesiyle AT’ları Avrupa Birliği olarak anılmaktadır) “tam üyelik” başvurusunda bulunması, 31 Temmuz 1959’da yapılan ortak üyelik başvurusu ile başlayan Türkiye-AT ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Büyük önder Atatürk’ün “*medeniyete girmek arzu edipte Batıya yönelmemiş millet hangisidir?*” özdeyişini Türkiye, kendine prensip kabul etmiş bir ülkedir. Yine Atatürk’ün “*Osmanlı Devleti’nin sukutu, garba karşı elde ettiğimiz muzafferiyetlerden mağrur olarak kendisini Avrupa milletlerine bağlayan rabitalarını kestiği gün başlamıştı. Bu bir hata idi. Bunu tekrar etmeyeceğiz*” fikrini, Cumhuriyet Hükümetleri’nin tamamı benimseyip uygulamışlardır.

Büyük Önder, Türkiye’nin çağdaş bir toplum yapısına kavuşması ve ileri uygarlık seviyesine ulaşmasında, bütün askeri hayatı boyunca savaştığı batılı ülkelerin yaratmış olduğu uygarlık dışında kalmasını hiçbir zaman arzu etmemiştir. Günümüzde olduğu gibi, 1923’lerde de çağdaş uygarlığı batı temsil etmekte idi. Askeri ve politik alanda zafer kazandığı Batıya mağlup olmamak için onun maddi gücüne ulaşmak gerekirdi. Ekonomik ve politik bağımsızlık eşitler arasında korunabileceğine göre, bir an önce çağdaş uygarlık seviyesi kabul edilen Batı (bugünün AB ülkeleri) ile olan bağların geliştirilmesinden yana bir liderdi. Kurmuş olduğu genç Cumhuriyetin sağlam temeller üzerinde gelişebilmesi ve Osmanlı İmparatorluğunun durumuna düşmemesi için Batı ile olan ilişkilerin artırılması O’nun temel amaçlarından biri olmuştur¹.

¹ S. Rıdvan KARLUK, **AET ile İlişkilerimizin Atatürkçü Ekonomik Politika Açısından Değerlendirilmesi**, İKV Yayınları, İstanbul, 1982, s.23.

Kapitalist dünyaya karşı verdiği mücadeleye zarar getirmeksizin Avrupa'ya ulaşmayı amaçlayan bir lider olan Atatürk'ü izleyen yeni yönetim, Cumhuriyetin kuruluşundan 36 yıl, Roma Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden ise 19 ay sonra Batı dünyasının en önemli kuruluşu olan AET'na Roma Anlaşması'nın 238 nci Maddesi uyarınca "ortak üye"(associate member) olmak için 31 Temmuz 1959 tarihinde Topluluklar Konseyi'ne başvurmuştur. Bu niteliği ile Türkiye, Yunanistan'dan sonra (15 Mayıs 1959) AET'na ortak üye olmak için başvuran ikinci ülkedir. Şüphesiz bu başvuruda Yunanistan'ın yalnız bırakılmaması görüşü önemli derecede etkilidir.

Bu tarihten sonra ilişkilerin istenilen hızla gelişmemesi sonucunda, Başbakan Turgut Özal'ın çabalarıyla 1987 yılında Türkiye "tam üyelik" başvurusunu gerçekleştirmiştir². AB ile 36 yılı aşkın bir süredir ortaklık anlaşması bulunan, 3,5 yıldan bu yana Gümrük Birliği'ni (GB) gerçekleştiren Türkiye, maalesef Haziran 1997 Amsterdam Zirve Bildirisi'nde bazı aday ülkelerle 1 Ocak 1998'de başlayan üyelik müzakereleri kapsamında, "başvuruda bulunan ülke" olarak değerlendirilmemiştir. Amsterdam Bildirisi'nde, Türkiye'ye genişleme bölümünün dışında ayrı bir paragraf açılmamıştır. Fakat Bildiri'de "genişlemenin yolunun Madrid Zirvesi'nde (Aralık 1995) kabul edilen sonuçlara uygun olarak açıldığı" belirtilmiştir. Böylece Türkiye, genişleme çerçevesinde değil, Rusya ve Ukrayna ile birlikte ayrı bir Bölüm'de ele alınan Madrid Zirvesi kapsamına alınmıştır. Amsterdam Zirvesi'nde, AB'ne ilk üyeliklerin iç reformların yapılması şartına bağlı olarak 2003 ve 2005 yılında gerçekleşeceği, ilk dalgadan en az iki, en fazla beş ülkenin yer alacağı vurgulanmıştır.

I. AMSTERDAM ZİRVESİ VE GELİŞMELER

27 Haziran 1997 tarihinde Amsterdam'da gerçekleştirilen ve AB adaylığı için başvuran 10 Merkezi ve Doğu Avrupa (Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya ve Bulgaristan) ülkesi ile Türkiye ve Kıbrıs'ın katıldığı bilgilendirme toplantısına, Türkiye de davet edilmiştir. Fakat bu davetin hiçbir şekilde Türkiye'nin "başvuran ülke" konumundan "aday ülke" konumuna geçtiği

² S. Rıdvan KARLUK, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, 5. Baskı, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1998, s.413.

anlamına gelmediği AB tarafından açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bu açıdan Hollanda Başbakanı'nın Türkiye'nin toplantıya katılımının mevcut durumu değiştirmedini açıklaması üzerinde durulması gereken bir konudur.

AB Komisyon Başkanı Jacques Santer tarafından 16 Temmuz 1997 tarihinde Avrupa Parlamentosu (AP) önünde açıklanan "Gündem 2000" isimli Belge'de, Kıbrıs'ın (Kıbrıs Rum kesimi) yanı sıra Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Estonya ve Slovenya ile 1998 yılı başında üyelik müzakerelerine başlanması önerilmiş, Türkiye 11 aday ülke arasında sayılmayarak "tam üyeliğe aday" ülke statüsünde değerlendirilmiştir. Türkiye ısrarla "başvuran ülke" statüsünde tutulmuştur. 10 Doğu Avrupa ülkesini tam üyeliğe hazırlamak için "üyelik öncesi strateji" adında bir mekanizma kurulması Komisyonca benimsenmiştir. Buna karşılık Türkiye'nin, aday ülkelerle AB ile ortaklık anlaşması bulunan ülkelerin bir araya geleceği Avrupa Konferansı'na davet edileceği dile getirilmiştir. Avrupa Konferansı'na Norveç ve İzlanda gibi ülkeler de çağrıldığı için bu girişim Türkiye açısından "aday olma niteliği" taşımamaktadır. Nitekim Türkiye, 12 Mart 1998'de Londra'da gerçekleştirilen ilk Avrupa Konferansı'na katılmamıştır. 6 Ekim 1998 tarihinde Lüksemburg'ta Dışişleri Bakanları seviyesindeki ikinci toplantıya da davetli olmasına rağmen iştirak etmemiştir.

II. LÜKSEMBURG ZİRVESİ VE SONRASINDAKİ GELİŞMELER

12-13 Aralık 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde AB Konseyi'nin almış olduğu genişleme kararında Türkiye, AB'ne tam üyelik başvurusunda bulunan ülkeler arasında genişleme sürecine dahil edilmeyen tek ülke olmuştur. Lüksemburg Kararı doğrultusunda 10 MDA ülkesi ve Kıbrıs, bir katılım süreci içinde 21 nci yüzyılda AB ile bütünleşecektir. Türkiye, bu tarihsel oluşumun dışında bırakılmış ve gelecek yüzyılda yeniden şekillenecek Avrupa coğrafyasına Avrupalılar tarafından dahil edilmemiştir. Türkiye, daimi nitelikte fakat içi boşaltılmış olan Avrupa Konferansı'na davet edilmiş, üyeliğe olan ehliyeti teyit edilmiştir. Türkiye'nin sadece yakınlaşma stratejisinden yararlanması öngörülmüştür.

Lüksemburg'ta, Avrupa'daki 26 ülkenin (15+11) bütünleşme sürecine "start" verilmiş ve böylece önümüzdeki yüzyılda Avrupa'nın siyasal coğrafyasının temelleri atılmıştır. Bu açıdan Lüksemburg Kararları'nın, Viyana Kongresi (1814-1814) ve Yalta Konferansı (1945) kararları ile aynı sonucu yarattığına dikkati çekmekte yarar vardır. Çünkü Viyana ve Yalta'dan

sonra Avrupa'nın haritası yeniden çizilmişti. Lüksemburg Zirvesi'nden sonra Avrupa'nın genişleme dosyasını yeniden açması, ancak 11 aday ülkenin AB ile bütünleşmesinden sonra olacaktır. Bu ise ancak 2015-2020 yıllarından sonra mümkündür. O zaman da Türkiye ile AB arasındaki açık o kadar büyüyecektir ki, tam üyelik imkansızlaşacaktır. Bu durumu Avrupa Orta Çağını yaşamış olan ABD'li Graham Fuller ve Ian O. Lesser, *Turkey's New Geopolitics* isimli eserinde şöyle ifade etmektedir: “Birçok Avrupalı için temel sorun, 57 milyon nüfuslu Müslüman bir ülkeyi Avrupa'nın içine alıp alamayacağı ve bunun gerekip gerekmediğidir. İlginçtir ki bu sorun, Avrupa'da Müslüman göçmen işçilere karşı hoşgörüsüzlüğün ve yabancı düşmanlığının tırmandığı bir dönemde gündeme gelmektedir”

Türkiye, Lüksemburg Zirvesi öncesinde AB'den beklentilerini başlıca üç ana başlık altında ortaya koymuştur. Bunlar;

- Türkiye'nin aday ülkeler arasına alınması,
- Türkiye'ye de diğer aday ülkelere uygulanan kriterlerin uygulanması,
- Türkiye'ye de ön katılım programını düzenlenmesidir.

AB, Zirve sonrasında Türkiye'yi diğer aday ülkeler arasına almamış, aynı kriterlere tabi olacağını belirtmekle birlikte aynı muameleyi yapmamıştır. Türkiye'ye diğer adaylar gibi bir ön katılım programı sunmamış, fakat kuvvetle vurgulanan bir tam üyelik perspektifi vermiştir. Lüksemburg Zirvesi sonucunda Türkiye'nin tam üyeliğe ehil olduğu yinelenmiş, ancak siyasi ve ekonomik sebeplerle tam üyelik müzakerelerinin açılmayacağı belirtilmiştir. Sadece Türkiye'yi tam üyeliğe hazırlayacak bir stratejinin belirlenmesinin önemli olduğu vurgulanmıştır. Bu Strateji şu hususları kapsamaktadır;

- Ankara Anlaşması'nın verdiği tüm imkanların kullanılması,
- Gümrük Birliği'nin derinleştirilmesi,
- Mali işbirliğinin yürürlüğe konulması,
- Mevzuatın yakınlaştırılması ve AB müktesebatının Türkiye tarafından benimsenmesi,

- Diğer aday ülkelerle birlikte Türkiye'nin de AB'nin bazı program ve kurumlarına katılımıdır³.

Lüksemburg Zirvesi, Ortaklık Konseyi'nin bu stratejiyi Ankara Anlaşması'nın 28 nci maddesine uygun olarak Kopenhag Kriterleriyle 29 Nisan 1997 tarihli OKK çerçevesinde ele alınması kararlaştırılmıştır. Zirve, AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin güçlenmesini, Türkiye'de siyasi ve ekonomik reformların devamına bağlamıştır.

Zirve'de Türkiye için önerilen Strateji, hiçbir yeni unsur içermemektedir. Önerilerin tamamı, zaten Türkiye tarafından büyük ölçüde yerine getirilmiştir. Zirve'de ilk defa Türkiye'ye tam üyelik perspektifi verilmek istenmiştir. Tam üyelik yolu açılmakla beraber, Türkiye'ye diğer aday ülkelerden ayrı bir statü öngörülmüştür.

Strateji'de Komisyon, Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesi üzerine Temmuz 1997 Tebliği'nde belirtilen diğer alanlarda işbirliğini artırmak için bir çalışma programı ortaya koymaktadır. Strateji'de yer alan teklifler, AB'nin Türkiye'nin tam üyeliğe hazırlanmasına yönelik bir strateji geliştirmesine bağlılığını göstermektedir. Komisyon, aşağıda yer alan konular üzerinde Türkiye'de yapılacak çalışmalara 1998'in ilk yarısında başlanmasını çok önemli bulmaktadır. Bunlar;

- Endüstriyel işbirliğinin artırılması ve yatırımların teşviki,
- Tarım alanında AB mevzuatının aktarılmasına destek verilmesi,
- Hizmetler konusunda bir anlaşmaya yönelik görüşmeler,
- Teknik yardım ve idari işbirliği yoluyla GB' ne daha fazla işlerlik kazandırılması,
- Devlet ihalelerinin açılması konusunda görüşmelerin başlaması,
- Sermaye hareketlerinin liberalize edilmesi konusunu kapsayan bir makroekonomik diyalog kurulması,

³ Avrupa parlamentosu 24 Şubat 1999 tarihli oturumunda AB'nin eğitim programı SOCRATES ve Avrupa İçin Gençlik Programı'ndan Türkiye'nin yararlandırılması için Komisyon tarafından hazırlanan öneri üzerine olumlu görüş bildiren Heinnisch Raporu'nu kabul etmiştir. Türkiye'nin bu programlara katılması ile birlikte, Türk öğrencileri ve gençleri 2000 yılından itibaren bu Programdan yararlanabileceklerdir. Program, Komisyon'un uygulama yönetmeliğinin AB Resmi Gazetesi'nde yayınlanmasından itibaren Türkiye'ye resmi olarak açılmış olacaktır.

- Çevre, telekomünikasyon, tüketici politikası gibi alanlarda Türkiye'nin AB mevzuatına uyum sağlamasına destek verilmesi,
- Türkiye'nin bazı AB programlarına katılabilmesi için gerekli mekanizmaların kurulması.

AB, Kurucu Anlaşmaları'nda varolan dayanışma ve işbirliği anlayışını, aday olan tüm ülkelere göstermiş, onların sorunlarının çözümüne yardımcı olurken Türkiye'ye karşı bunun tam aksi bir tutum izlemiştir. Diğer ülkeler için bütünleşmeyi sorunları çözümü yöntemi olarak uygulayan AB, Türkiye'den sorunlarını çözülmesini bütünleşmeye ön şart olarak getirmiştir. Diğer bir deyişle AB, tam üyelik kriterlerini, Türkiye için "aday olma kriterleri" haline dönüştürmüştür. Zirve'de Türkiye'nin Avrupalılık istinadının (Location Europeene) üyelik için "ehil" olmasının benimsenmiş olması, Türkiye'nin AB'nin genişleme sürecine katılımını sağlamaya yetmemiştir.

Bütün bu gelişmelerden sonra Türkiye'de büyük bir tepki doğmuştur. Bunun üzerine AB, Türkiye'yi dışlamama eğilimine girmiştir. Haziran 1998'deki Cardiff Zirvesi'nde Türkiye, "11 aday ülke'nin dışında "öteki aday ülke" olarak tanımlanmıştır. Ayrıca Komisyon'dan, diğer aday ülkeler için hazırlanan raporlara benzer bir raporun da Türkiye için hazırlanması istenmiştir. Genişleme sürecinde bütün diğer aday ülkelere ve Türkiye'ye Kopenhag Kriterleri'nin uygulanması AB tarafından ilke olarak kararlaştırılmıştır. Cardiff Zirvesi sonrasında yayınlanan Bildiri'nin 64 ncü paragrafı aynen şöyledir;"*AB Konseyi, Komisyon'un adayların tam üyeliğe hazırlıkları ile ilgili Rapor'ların ilkinin 1998 sonunda vereceğini öğrenmekten mutluluk duyar. Türkiye hakkında verilecek Rapor, Ortaklık Anlaşması'nın 28 nci maddesini ve Lüksemburg Zirvesi Kararları'nı temel alacaktır*".

AB Dış İlişkiler Komiseri Hans Van der Broek, aday ülkelerle ilgili AP'na bilgi verirken, Türkiye'den 12 aday ülkeden biri olarak bahsetmiştir. Broek, AB'ne aday 12 ülke hakkında değerlendirme raporlarının onaylandığını belirterek, bu ülkelerin isimleri arasında Türkiye'yi de saymıştır.

Lüksemburg Zirvesi Kararları'na karşı Türkiye'nin gösterdiği tepkiyi 15 Aralık 1997'de Lüksemburg Konsey Başkanlığı bir Bildiri ile cevaplandırmıştır. Zamanın Başbakanı Mesut Yılmaz'ın açıklamasına yansıyan Türkiye'nin olumsuz tepkisinin, AB Konsey Başkanlığı tarafından üzüntüyle karşılandığı belirtilmiştir. Avrupa Konferansı'na katılmama

kararının nihai olmamasının umulduğu açıklanmıştır. Avrupa Komisyon Sözcüsü ise, Komisyon'un Türkiye'nin kararını yeniden gözden geçirmesi yönünde bir yaklaşım belirleyeceğini ifade etmiştir. Türkiye'nin Zirve sonundaki açıklamasında yer alan bütünleşmeye dair devam eden istek ifadesini memnuniyetle karşıladıklarını belirtmiştir. Türkiye ile AB arasındaki Ortaklık Anlaşması ve Gümrük Birliği'ni kastederek, bu bütünleştirici kurumlar bazında da ilişkilerin devam edeceğini umduğunu açıklamıştır.

Lüksemburg Zirvesi sonrasında Türkiye, her ne kadar AB'ne tam üye olmaya ehil bir ülke olarak değerlendirilmiş ise de, Avrupa'nın genişleme süreci dışında bırakılmış ve AB'ne 21 nci yüzyılda katılması düşünülen ülkeler arasında yer alamamıştır.

Türkiye, 22 Temmuz 1998'de Komisyon'a "AB ile İlişkileri Geliştirme Stratejisi" adını taşıyan bir Rapor sunarak, ilişkilerin geliştirilmesinin şartlarının ana hatlarını belirlemiştir. Bu Rapor'da Hükümet, öncelikle AB ile ekonomik bütünleşme ve ilişkileri derinleştirme isteğini vurgulamış, bu konuda somut öneriler getirmiştir. Strateji'de mali yardımların açılması, Türkiye'nin kendisini yakından ilgilendiren konularda Brüksel'in karar mekanizmalarına doğrudan katılımı AB'ne önerilmiştir.

Avrupa Birliği, 10 Kasım 1998'de Macaristan, Polonya, Estonya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Kıbrıs Rum Kesimi (KRK) ile tam üyelik görüşmelerini resmen başlatmıştır. Bu tarihten iki gün önce Almanya, Fransa, İtalya ve Hollanda genişleme konusunda bir Bildiri yayınlamıştır. Bu Bildiri'de, Kıbrıs'ta bir siyasi çözüm bulunmadan Kıbrıs Rum Kesimi ile müzakerelere başlanılmasının ileride birçok soruna yol açacağı belirtilmiştir. Diğer taraftan AB Dönem Başkanı Avusturya Dışişleri Bakanı Wolfgang Schüssel, tam üyelik görüşmelerine başlanılmasını Kıbrıs açısından tarihi bir gün olarak nitelmiştir. Schüssel; *"Bu aşamadan sonra Kıbrıs kendi isteğiyle görüşmelerden çekilmedikçe kimse tam üyelik sürecinin işlemesine engel olamaz"* diyerek, KRK' ne tam destek vermiştir⁴.

Türkiye, AB Genel İşler Konseyi'nin 10 Kasım 1998'de diğer 5 aday ülke ile birlikte KRK ile de tam üyelik görüşmelerini başlatmasına çok sert ve haklı bir tepki göstermiştir. Dışişleri Bakanlığı'ndan yapılan açıklamada; Rum tarafının AB yoluyla Yunanistan ile gerçekleştireceği bütünleşme hareketinin benzerinin, Türkiye ve KKTC arasında yapılacağını özellikle

⁴ Milliyet, 11.11.1998.

vurgulanmıştır. “ *Rum Yönetimi'nin, tüm Kıbrıs adına AB'ne müracaatı uluslararası hukuka aykırı bir işlemdir*” ifadesi kullanılan açıklamada, KRK'nin 1963 yılında silah zoruyla Kıbrıs Türk tarafını ortak yönetim ve parlamentodan uzaklaştırdığını ve bu durumun 1960 Kıbrıs Ortaklık Cumhuriyeti'ni yıktığına dikkat çekilmiştir. “*O dönemden beri, Kıbrıs'ta iki halk adına ve Ada'nın bütününe geleceğine ilişkin karar alabilecek bir hükümet mevcut değildir. Rum Yönetimi, sadece Güneydeki Rum toplumunu temsil ediyor*” denilen açıklamada, müzakere sonuçlarının hiçbir şekilde KKTC'ni bağlamayacağı açıklanmıştır.

Benzer şekilde KKTC de bir açıklama yaparak bu durumu kınamıştır. KKTC Hükümeti açıklamasında; “*Bu son derece ciddi gelişme karşısında KKTC Hükümeti olarak, AB Lüksemburg Zirvesi ile ilgili olarak yapmış olduğumuz açıklamayı teyit ederiz*” denilmiştir. Açıklamada, Kıbrıs Türk tarafı açısından, başlatılan görüşmelerin herhangi bir geçerliliği ve bağlayıcı yönü bulunmadığına dikkat çekilmiş, konfederasyonun çözüm için son şans olduğu belirtilmiştir.

10 Kasım 1998'de Almanya, Fransa, İtalya ve Hollanda'nın yayınladığı Bildiri'de, Kıbrıs'ta bir siyasi çözüm bulunmadan Kıbrıs Rum Kesimi ile müzakerelere başlanılmasının ileride birçok soruna yol açacağı belirtilmesi Türkiye lehine bir gelişmedir. Bu Bildiri'nin AP'dan destek görmesi de mümkündür. Nitekim AP Yeşiller Grubu'ndan Magda Aelvoet, Adaya siyasi çözüm gelmemesi durumunda, Kıbrıs'ın tam üyeliğinin mümkün olamayacağını kesin bir dille ifade etmiştir. Böylelikle ilk defa AP'daki bir grup Kıbrıs konusunda kesin bir tavır almıştır. Ayrıca 10 Kasım 1998'de Türkiye-AB Karma Parlamento Komisyonu toplantısında bir konuşma yapan Aelvoet, Kıbrıs konusunda “Türkiye'ye rağmen” ya da “Türkiye'nin katkısı olmadan” herhangi bir çözümün mümkün olmadığını söylemiştir⁵.

Aslında benzer bir fikri, AB'nin Ankara'daki eski temsilcisi M. Lake görev bitimi Raporu'nda daha önce dile getirmişti. Lake, Rus füzelerini topraklarına konuşlandırmakta olan ülke ile AB'nin tam üyelik müzakerelerine başlamasının kabul edilemez olduğunu savunmuştur. Bu çerçevede, Kıbrıs'ın Türkiye'ye bir saldırı gerçekleştirmesi durumunda, NATO içerisinde Yunanistan'ın Türkiye'nin yanında yer alması gibi bir ikilemin yaşanacağına dikkat çekilmiştir. Tüm bu gelişmelerin sonrasında

⁵ Hürriyet, 11.11.1998.

KRK ile ilişkilerin, bilim, iletişim, eğitim, kültür, sanayi politikası, KOBİ'ler, kapsamında yürütülmesi, dış politika ve ortak savunma politikası gibi konuların ise sonraya bırakılması kararlaştırılmıştır.

AB'nin 10 Kasım 1998'de KRK dahil 4 MDAÜ ve Estonya ile tam üyelik görüşmelerini başlatması, adı geçen 6 ülkenin kolay bir şekilde 2000'li yıllarda AB'ne tam üye olacakları anlamına gelmemektedir. Almanya'nın yeni Başbakanı Gerhard Schröder, Avusturya'nın Poertschach kentinde yapılan AB toplantısında, eski Doğu Avrupa Ülkelerinin üyeliğinin görüldüğünden daha zor olacağını açıklamıştır. Schröder, önceki Başbakan Kohl'den çok farklı bir çizgi çizerek, bu ülkelere yanlış mesaj verilmemesinden yana olduğunu, üyeliğin kolay olmayacağını belirtmiş ve bu konuda AB üyelerine yüklenilmemesi gerektiğine dikkat çekmiştir.

Almanya gibi AB içerisinde önemli bir ülkenin Başbakanı'nın bu görüşü belirtmesi, AB'nin ilk genişlemesinin zorlu geçeceğini göstermektedir. Alman Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı Fischer, eski Başbakan H. Kohl'ün Türkiye'nin AB üyeliğini engellemek istemesini ve yolunu kapatmasını "büyük hata" olarak tanımlamıştır. AB'nin bir "dinci klüp" değil, ortak değerler ve çıkarlar birliği olduğuna işaret eden Fischer "*biz Türkiye'nin yolunu kapatmayacağız*" demiştir. Yeni Almanya Başbakanı Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 nci yılı dolayısıyla yayınlamış olduğu yazılı açıklamasında "Ben Türkiye'nin Atatürk'ün çizdiği Avrupa ailesine ait olma yolunda ilerleyeceğine inanıyorum. Almanya, Türkiye'ye bu yolda her türlü yardımı yapacaktır" demiştir.

Avrupa Parlamentosu, 1999 yılı başında ilk grupta yer alan altı aday ülkenin katılıma yönelik gelişme raporlarını ve Malta'nın adaylığı hakkındaki raporu kabul etmiştir. Parlamento'nun, Konsey ve Komisyon'a bu ülkelerden Estonya, Macaristan, Slovenya, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'ya yönelik izleme süreci ile müzakerelerin tamamlanması ve 1999 yılı sonbaharında ikinci olağan raporun yayınlanmasını takiben katılım müzakerelerine ilişkin program hazırlanması çağrısında bulunmuştur.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin adaylığına ilişkin raporu kabul eden AP, bu ülkenin Topluluk müktesebatına uyum sağlamakta gösterdiği ilerlemenin memnuniyetle karşılandığı belirtilmiş, iç Pazar, deniz taşımacılığı, telekomünikasyon, çevre, adalet ve içişleri alanlarındaki idari yetkilerinin geliştirilmesi öngörülmüştür.

AP, KKTC liderlerinin müzakerelere katılmalarını reddetmeleri sebebiyle Topluluk müktesebatına ilişkin güçlükler yaşanmasını üzüntüyle karşıladığını açıklamıştır. 9 Kasım 1998 tarihinde bazı üye devletlerin,

Kıbrıs'ın bölünmüş bir şekilde AB'ne katılmasına karşı olduklarını içeren açıklamalar yapmaları ise, Parlamento'nun tepkisine yol açmıştır. Katılım müzakereleri ile Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik müzakerelerin iki ayrı süreç olduğu belirtilerek, üye devletlerin müzakerelerin son aşamasına ilişkin görüşlerini açıklamaktan kaçınmaları istenmiştir. Parlamento, Türkiye'ye askeri birliklerini Ada'nın kuzey kesiminden çekmesi, Yunanistan'a ise Türkiye'ye GB kapsamında verilmesi kararlaştırılan mali yardıma yönelik muhalefeti kaldırarak, Türkiye ile ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunması çağrısında bulunmuştur.

Malta'nın adaylığı hakkında Raporu da kabul eden AP, Komisyon'un müzakerelerin 1999 yılı sonundan önce başlatılması için, Malta'nın mevzuatının izlenmesinin en kısa zamanda ele alınmasının gerekli olduğuna ilişkin önerisi olumlu karşılanmıştır. Konsey ve Komisyon'un, Malta'nın Avrupa Konferansı'na katılmasını sağlamalarını isteyen Parlamento, adalet ve içişleri alanlarında Topluluk müktesebatı ile uyumlaştırmada eksiklikler olmakla beraber, bu ülkenin katılıma yönelik siyasi ve ekonomik engelleri bulunmadığını belirtmiştir. Ayrıca Malta'ya diğer aday ülkelere olduğu gibi ön katılım yardımı sağlanması için çağrıda bulunmuştur.

Oturumda Avrupa entegrasyonunun kıtadaki tüm ülkeler için bir hak olduğu ifade edilmiş, Macaristan'ın adaylar arasında en iyi durumdaki ülkelere biri olduğu, özellikle adalet sistemindeki düzenlemeler ile ekonomik ve idari reformların hayata geçirilmesi alanlarında olumlu gelişmeler kaydettiği belirtilmiştir ⁶.

III. KOPENHAG KRİTERLERİ KARŞISINDA TÜRKİYE'NİN DURUMU

AB Komisyonu'nun Türkiye hakkında hazırlamış olduğu "düşünceler kağıdı" (reflection paper) belki de son zamanlarda AB- Türkiye ilişkilerinde en olumlu gelişmedir. Bu Kağıt'ta Komisyon, 1987 yılında Türkiye'nin yapmış olduğu tam üyelik başvurusuna 1989 yılında bildirilen görüş (avis) ⁷, bugünkü şartlarda yeniden gözden geçirilmektedir. AT'na üyelik

⁶ İKV Bülteni, 16-30 Nisan 1999.

⁷ EEC, Avis sur la demande d'adhetsion de la Turquie, Sec (89) 2290 Final, 18 December 1989.

başvurusundan 10 yıl sonra Komisyon, resmi niteliği olmayan bu Kağıtta Türkiye ekonomisinde son on yıldaki gelişmeler analiz edilmektedir. Kağıt, Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri açısından durumunun, AB'ne başvuran diğer ülkeler açısından geride olmadığını, Zirve'de MDAÜ için belirlenen üç temel kriterden ikisini Türkiye'nin yerine getirdiği açıklanmaktadır. Bunlar; işleyen bir serbest piyasa ekonomisinin varlığı ve AB ile ekonomik alanda rekabete dayanabilecek bir ekonomik gelişmişliktir. Özellikle ikinci kritere uyumu Türkiye uluslararası bir yardım almadan başarabilmiştir.

Son kriter, aday ülkelerin AB'nin politik, ekonomik ve parasal hedeflerine ulaşabilme yeteneğidir. Kâğıda göre Türkiye, beş temel AB politikasının üçüne uyum sağlayabilmiştir. Tek Pazar, ortak tarım politikası, çevre politikası ile ortak güvenlik ve dış politikalara uyum, kısa dönemde Türkiye'nin gerçekleştirebileceği hedeflerdir. Fakat ekonomik ve parasal birlik ile sosyal politikaya günümüz şartlarında uyum sağlamak oldukça zordur. Bununla birlikte Kağıt, 10 MDAÜ'nin de bu kriterlere uyumunun oldukça zor olduğunun altını çizmektedir. Bu bakımdan Türkiye, diğer 10 ülkenin performansının oldukça ilerisinde bulunmaktadır⁸.

Türkiye-AB ilişkilerinde 4 Kasım 1998 tarihli Komisyon Raporu ise, Türk kamuoyunda önemli bir yumuşama olarak değerlendirilmiştir. Bu Rapor'da AB, ilk defa Türkiye'yi genişleme sürecine katılan ülkelerden biri olarak görmüş ve Türkiye'nin tam üyelik yolundaki performansını ele almıştır. Üç Bölümden oluşan Rapor'un Birinci Bölümü'nde Türkiye'nin politik durumu, İkinci Bölümde ekonomik durumu ve Üçüncü Bölüm'de de Türkiye'nin dış ilişkileri incelenmiştir. Toplam 58 sayfadan oluşan Rapor, Dışişleri Bakanı İsmail Cem tarafından "*AB'nin haksız ayrımcılıktan biraz daha uzaklaştığı ve bu durumun memnuniyet verici olduğu*" şeklinde yorumlanmıştır.

AB Komisyonu, Türkiye Raporu'nu yayınlamadan önce, Türkiye konusundaki görüşünü aslında Ağustos ayında kısmen ortaya koymuştu. The Economist dergisinin 1 Ağustos 1998 tarihli sayısında yayınlanan "Doğuda Karanlık" başlıklı yazıya, Avrupa Komisyonu Sözcüsü Bayan Lousewies Van den Laan Dergi'nin, 22 Ağustos tarihli sayısının mektuplar köşesinde cevap

⁸ S. Rıdvan KARLUK, " Genişleyen Avrupa ve Türkiye", **Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı**, Ankara, 1997, içinde s.260-283.

vermiştir. Van den Laan, AB kapısının Türkiye'ye açık olduğunu belirterek şöyle demiştir:

“Yazınızda, Avrupa'nın Türkiye'ye doğru ilk adımı atarak bu ülkenin AB'ne katılmaya diğer başvuru sahibi ülkeler kadar hakkı olduğunu açıkça bildirmesi gerektiğini ifade ediyorsunuz. AB Konseyi Türkiye'nin tam üyeliğe ehil olduğunu teyit eder. AB, geçen yılın Aralık ayında şu karara vardı: Türkiye, diğer başvuru sahibi ülkelerle aynı ölçütler temelinde değerlendirilecektir. Diğer aday ülkeler gibi Türkiye de insan haklarının korunması ve Avrupa piyasasında rekabet yetkisi dahil olmak üzere tam üyeliğin gerektirdiği kriterleri karşılamak durumundadır”.

Laan bu konudaki açıklamasına şöyle devam etmiştir: *“Yazınızda ayrıca Türkiye'nin ne durumda olduğunu belirlemek üzere düzenli incelemeler yapılmasını tavsiye ediyorsunuz. AB, diğer aday ülkelerle olduğu gibi Türkiye'deki ilerlemelere ilişkin düzenli raporlar sunmaktadır ve sunmaya devam edecektir. Buna ek olarak, Avrupa Komisyonu bu ülkenin mevzuatını AB normlarına uyumlaştırmasına yardımcı olmak ve Topluluk programlarına katılımını sağlamak üzere Türkiye İçin Bir Avrupa Stratejisi hazırlamış bulunuyor. AB, iddia ettiğiniz gibi kapısını Türkiye'nin yüzüne kapatmamaktadır. Kapı ardına kadar açıktır ve Türkiye kapıdan geçinceye kadar açık kalacaktır”.*

Zamanın Dışişleri Bakanı İsmail Cem 4 Kasım 1998 tarihli Rapor'un siyasal yönünü “mesnetsiz” olarak değerlendirmiş, Komisyon'un Türkiye'nin iç konularına ilişkin bazı yorumlarını hatalı bulmuştur. Dışişleri Bakanlığı, Rapor'u Türkiye'ye dönük siyasal değerlendirmede bazı dayanıksız iddialara yer vermesi bakımından eleştirmiştir. Türk resmi makamlarından tepki alan Komisyon Raporu'ndaki şu cümleler dikkat çekicidir: *“...Örgütlenme özgürlüğü üzerinde de engeller vardır. Kadın hakları konusunda hızlı ilerlemeler görülmektedir. Genel olarak, örgütlenme özgürlüğü konusunda Türkiye büyük çabalar sarfediyor, bunun kanıtı da mantar gibi biten hükümet dışı organizasyonlardır. Ancak Güneydoğu Anadolu'daki durum yüzünden politik ve sivil haklar hala endişe konusudur. Kürtçe kültürel aktiviteler artık yasak değil ama Kürtçe yayın yapmak yasaktır. Türkiye son dönemlerde ekonomik ve sosyal haklar için hukuksal yapı oluşturmaya çalışmakla birlikte, sosyal ve ekonomik haklarda hala bazı kısıtlamalara, özellikle sendikalar anlamında maruz kalmaktadır.”*

AB'nin Bulgaristan'dan Romanya'ya kadar Lüksemburg'ta yeşil ışık yaktığı ülkelere Kopenhag Kriterleri'ne uyuyor notunu düşmesi, Türkiye'ye ise Kopenhag Kriterlerine uyarsa Bulgaristan ve Slovakya'ya sunulan

statünün verileceğini belirtmesi Türkiye tarafından eleştirilmiştir. Rapor'un bu bölümüne işaret eden Devlet Bakanı Şükrü Sina Gürel, "AB Raporu'nda Güneydoğuda etnik ve ülkesel bir sorun olduğu anlaşılıyor. Böyle bir şey AB'nin haddini aşar. Güneydoğuda etnik ve ülkesel bir sorun yok. AB ülkeleri bize yönelik önyargılı dayatmalardan vazgeçsin, kendilerine baksınlar. Topraklarında bölücü örgütü barındırdıkları sürece bizden herhangi bir istekte bulunmaları mümkün değil. Bu da bizim önkoşulumuz" demiştir⁹.

AP, 17 Eylül 1998 tarihinde Genel Kurul'da Raportör MC Millan Scott'un hazırladığı "AB-Türkiye Gümrük Birliği'nin Yürürlüğe Girmesinden Bu Yana Türkiye İle İlişkilerdeki Gelişmeler" isimli yıllık Rapor'u kabul etmiştir. Bunun ile AP, Türkiye'nin izole edilmesine karşı olduğunu Eylül ayında ortaya koymuştur. AP, Gümrük Birliği'nin işlemlerinden memnun olduğunu belirterek, Türkiye'nin adaylığının diğer ülkelerde olduğu gibi Kopenhag Kriterleri çerçevesinde inceleneceğini açıklamıştır.

Parlamento, Demokrasi Programı altında Komisyon'a, Türkiye başlıklı özel bir bütçenin yaratılmasının yararlı olacağını iletilmesini teklif etmiştir. Ayrıca Komisyon'dan, aday ülkeler için ayrılan programlara Türkiye'nin de dahil edilmesi konusunun incelenmesini talep etmiştir. Bu çerçevede Socrates, Leonardo, Raphael, Youth for Europe, Kaleidoscope, Life, Save, AIDS'in Önlenmesi ve Eşit Fırsat Programları'na Türkiye'nin doğrudan katılımı Parlamento tarafından uygun bulunmuştur.

Rapor'un sonuç bölümünde, AB ile Türkiye arasındaki GB'nin Türkiye'nin AB'ne tam üyeliği konusunda önemli bir aşama olduğuna dikkat çekilmiştir. Rapor, Türkiye'nin tam üyelik için gerekli kriterleri karşılayamadığına değinmektedir. Türkiye'nin ehliyeti konusunda bir kuşkunun duyulmadığı, AB ile ilişkilerin GB'nin ötesine geçecek şekilde geliştirilmesi konusunda çalışmaların yapıldığı vurgulanmıştır.

Rapor'da, Türkiye'nin iç işlerine yönelik bazı çarpıcı değerlendirmelere de yer verilmiştir. Bu kapsamda AP, Türkiye'yi terörizme, hukuka saygı çerçevesi içerisinde ve demokratik yöntemlerle çözüm bulması konusunda desteklediğini açıklamıştır. 19 Mart 1996 tarihli oturumunda AP, Sakharov ödülünü almış olan Leyla Zana ve diğer Kürt Parlamenterlerin derhal serbest bırakılmasını da Raporu'nda talep etmiştir. Bu Rapor, 15 ülkenin çekimser

⁹ Akşam, 9.11.1998.

kaldığı oylamada 179'a karşı 198 oyla kabul edilerek Komisyon'a sunulmuştur.

AP'nun 17 Eylül 1998 tarihli Rapor'u ile Komisyon'un 4 Kasım 1998 tarihli Raporu, Lüksemburg Zirvesi sonrasında Avrupa'nın yeniden oluşumuna dahil edilmeyen Türkiye'ye karşı birer yumuşama mesajıdır. Hans Van den Broek'in ifadesiyle Türkiye aday değil, "aday sayılmaya ehil" durumda bir ülkedir. Lüksemburg'ta ayrımcılık yapan Avrupa, ayrımcılık yapma damgasını yememek için bu Rapor ile Türkiye'nin ağzına bir parmak bal çalmaktadır. Kopenhag Kriterleri'ne 11 MDAÜ'nin tamamı Komisyon'a göre uymakta, AB bu ülkelere yeşil ışık yakmaktadır. Fakat Türkiye için bir Rapor hazırlayarak, Türkiye'yi resmen 12 nci aday ülke yapmadan dolaylı olarak adaylar arasına sokmaktadır. Böylelikle "vicdani huzura" kavuşmak ve tepkileri önlemek istemektedir.

Görünüşte AB üyesi ülkelerin büyük bir çoğunluğu Türkiye'nin Birliğe katılmasına karşı olmadıklarını belirtiyorlarsa da gerçekte, Türkiye'nin üyeliğini hiçbir Topluluk üyesi ülke ve Komisyon istememektedir. Tam üyelik başvurusunun yapıldığı 14 Nisan 1987'den sonra ortaya çıkan gelişmeler bunu açıkça ortaya koymaktadır. Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in üyelik başvuruları ile katılımlarında ortaya çıkan gelişmeler bu kanıyı desteklemektedir. 24-25 Haziran 1994'de gerçekleştirilen Korfu Zirvesi bitiminde yayınlanan Bildiri"eki bundan sonraki AB genişlemesinde Kıbrıs'nın yer alacağına ilişkin görüş, 1987"en bu yana sırada bekleyen Türkiye'ye AB'nin yaklaşımını sergilemesi açısından ilginçtir.

Batı dünyasının bir parçasını oluşturan AB, Türkiye'yi tam üye olarak içine almaya pek istekli görünmez iken, tamamen Birliğin nüfuz bölgesi dışına çıkmasını da istememektedir. Diğer bir deyişle, açıkça Fas'a yaptığı şekilde ret cevabı da vermemektedir. AB, Gümrük Birliği ilişkisi çerçevesinde Türkiye'yi kendi nüfuz alanı içerisinde görme arzusundadır. Birçok sosyal, politik ve ekonomik faktörün yanında hiçbir zaman resmen ve açıkça ifade edilmemekle beraber"din faktörü" Türkiye'nin tam üyeliğinin gerçekleşmesinde bizce en önemli engeli oluşturmaktadır. Hiçbir Birlik üyesi ülke ile Komisyon, resmen bu konu üzerinde durmamaktadır. Fakat demokratik yöntemlerle ve seçimle işbaşına gelen üye ülke hükümetleri, kamuoylarının isteklerinin aksine karar alamadıkları için din faktörünü gizli bir engel olarak kullanmaktadırlar.

AB, Avrupa'da aslında iki Avrupa yaratmak istemektedir. Birinci Avrupa; AB Avrupa'sıdır. Halen 15, genişleme tamamlanırsa 26 AB üyesi ve şimdilik katılmayı uygun görmeyen 4 ülke (İsviçre, Norveç, İzlanda ve Malta)

birinci Avrupa'da yer almaktadır. Avrupa kıtasında yer alan ve bu gruba dahil olmayan Arnavutluk, Bosna-Hersek, Makedonya, Yeni Yugoslavya, Moldova, Hırvatistan, Beyaz Rusya, Ukrayna, Rus Federasyonu ve Türkiye ise "ikinci sınıf" Avrupalı bir ülkedir. Bu ülkelerden Moldova, Beyaz Rusya ve Yeni Yugoslavya dışındaki tüm ülkeler Avrupa Konseyi'ne üyedirler. Avrupa Konseyi'ne üye 40 ülkenin 6'sı dışındakiler, birinci sınıf Avrupa'nın içindedir. 13 Nisan 1950'den bu yana Avrupa Konseyi'ne üye olan Türkiye, 1 Ocak 1996'dan itibaren de AB ile Gümrük Birliği'ni gerçekleştirmiştir. 1964 yılından bu yana AB ile hukuki bağı olan Türkiye, maalesef Birinci Avrupa'dan dışlanmak istenmektedir.

AB'nin bir Hıristiyan kulübü olma isteği devam ettiği ve Avrupa'daki "haçlı zihniyeti" yıkılmadığı sürece, Türkiye sadece AB'ne GB ile sınırlı bir entegrasyona mahkum olacaktır. Bizi bu düşünceye sevk eden en önemli argümanlardan biri de, Cumhuriyetimizin 75 nci Yıldönümü kutlamalarına AB'den katılımın çok alt seviyelerde gerçekleşmiş olmasıdır. 75 nci Yıldönümü kutlamalarına en üst seviyede İngiltere (York Dükü Prens Andrew) temsil edilmiştir. İspanya adına Çevre Bakanı, Almanya adına Federal Meclis Başkan Yardımcısı (Ankara'ya gelmeden önce görevinden ayrılmıştır) kutlamalara katılmıştır. İtalya ve Belçika Ankara'ya eski Başbakanları Marc Eyskens ve Emilio Colombo'yu, Fransa Ekonomik ve Sosyal Konsey Başkanı Jean Matteoli'yi, Hollanda ise Devlet Bakanı'nı göndermiştir. Avusturya Bakan Yardımcısı, Yunanistan, İsveç, Lüksemburg, Norveç ve Portekiz Dışişleri Müsteşarları, Danimarka ve Finlandiya ise Dışişleri Müsteşar Yardımcısı seviyesinde törenlerde temsil edilmiştir.

Bu duruma karşı AB üyesi olmayan Macaristan Cumhurbaşkanı, Beyaz Rusya, Bulgaristan ve Romanya Meclis Başkanları, Bosna-Hersek ve Ukrayna Başbakan, Çek Cumhuriyeti ve Hırvatistan Başbakan Yardımcıları, Rusya Dışişleri Bakanı, Makedonya Ekonomi Bakanı, Vatikan Bakan seviyesinde bir Kardinal, Slovakya ve Yugoslavya Ankara Büyükelçileri, İrlanda başka merkezlerde görevli akredite Büyükelçileri, Polonya Cumhurbaşkanı Danışmanı seviyesinde kutlamalara katılmıştır.

Bu tablo AB ülkelerinin Türkiye'ye ve Cumhuriyete vermiş oldukları değerlerin bir çeşit göstergesidir. Türkiye, İKV Başkanı Sayın Meral Gezgin Eriş'in iddia ettiği gibi insan hakları ve demokrasi standardını yükseltse bile Avrupa'nın tacizinden hiçbir zaman kurtulamayacaktır. Çünkü AB, Türkiye'ye karşı bir "çifte standart" uygulamaktadır. AB'ne tam üye olmadan önce bu alanlarda bariz eksiklikleri bulunan Yunanistan, Portekiz ve İspanya

için insan hakları ve demokrasi söz konusu olmazken, Türkiye için bu şartın ileri sürülmesi AB'nin ülkemize yönelik bir peşin yargısıdır.

Aslında Brüksel'de 4 Mart 1997 tarihinde AB'nin genişlemesi hakkında yapılan Avrupa Hıristiyan Demokratlar Zirve Toplantısı sonucunda yayınlanan Türkiye'ye ilişkin açıklama, Türkiye-AB ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu toplantıda “*medeniyetimiz farklı, Türkler Asyalı*” gibi deyimlerle Hıristiyan Demokratik liderler açık bir şekilde kültürel ayrımcılık yapmışlardır. Lüksemburg Başbakanı J.C. Juncker “*Avrupa ve Türkiye arasında din ve kültür farklılığının esas engel olduğunu*” söylemiş ¹⁰, böylelikle Türkiye AB'ne tam üyeliğe aday değil görüşü hakim olmuştur. Türkiye, AB üyeliği için aşılamayacak sorunlara sahip ve diğer adaylardan farklı ülke olduğu gerekçesiyle Avrupa'nın genişleme sürecine Hıristiyan Demokratlarca 4 Mart 1997'de dahil edilmemiştir.

Brüksel'de Almanya Başbakanı Helmut Kohl, İspanya Başbakanı Jose Maria Aznar, İtalya Başbakanı Romano Prodi, Belçika Başbakanı Jean-Luc Dehaene, İrlanda Başbakanı John Bruton ve Lüksemburg Başbakanı Jean Claude Juncker, Avusturya Dışişleri Bakanı Wolfgang Schüssel, Portekiz Hıristiyan Demokrat Parti Başkanı Marco de Sousa, Fransa Eğitim Bakanı Francois Bayrou, Avrupa Parlamentosu Başkanı İspanyol Parlamenter Jose Maria Gil-Robles, Belçika eski Başbakanı Leo Tindemans bir araya gelmişlerdir. Bu kişiler Avrupa'da etkili şahsiyetler olup, Avrupa kamuoyunun oluşmasında önemli role sahiptirler. Toplantıda İspanya Başbakanı Aznar'ın Türkiye ile özel ilişki kurulması gerektiğini belirtmesine ve İtalya Başbakanı Prodi'nin Türkiye'nin izole edilmemesini savunmasına rağmen Lüksemburg Başbakanı Juncker, Türkiye'nin AB'ne üye olamayacağı konusunda bir konsensüsün ortaya çıktığını açıklamıştır. Portekiz'li Sousa ise, Türkiye'nin NATO şantajına boyun eğmeyeceklerini açıklamıştır. Toplantı ile ilgili basına bilgi veren Belçika eski Başbakanı Martens, “*Biz bir Avrupa Birliği yaratıyoruz. Bu bir Avrupa projesidir. Türkiye medeniyet farkı nedeniyle bu projede yer alamaz*” demiştir. Daha sonra bu fikirlerini 11 Mart 1997 tarihindeki basın toplantısında da teyit etmiştir.

¹⁰ Lüksemburg Zirvesi sonrasında AB Dönem Başkanı sıfatıyla yapmış olduğu açıklamada J.C. Juncker, bu görüşü teyit edercesine 11 ülkenin adaylığının kesinleşmesine değinerek “*Avrupa'nın tarihiyle coğrafyası birleşti*” demiştir. *Milliyet*, 6 Mart 1997.

AP'daki Hıristiyan Demokratların Başkanı olan Wim Van Welzen de Mantens'i destekleyerek "AB'nin Türkiye'dekinden farklı kültürel, insani ve Hıristiyan değerlere sahip olduğunu" açıklaması ¹¹, Türkiye-AB ilişkilerindeki 38 yıllık geçmişte tam bir şok yaratmıştır. Brüksel toplantısı Türkiye-Avrupa ile Hıristiyan-Müslüman dünyası arasındaki ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunmamış, aksine Samuel Huntington'un "medeniyetler çatışması" tezine destek vererek, 21 nci yüzyıla hazırlanan dünyamızda önyargıları besleyen bir ortamın doğmasına zemin hazırlamıştır. Hıristiyan Demokratların bu tarihi kararının kamuoyuna açıklanmasından sonra doğan tepkiler üzerine AB Dışişleri Bakanları, 15-16 Mart 1997 tarihinde Hollanda'nın Apeldoorn şehrinde yaptıkları toplantıda, bu kararı yumuşatmaya çalışmışlardır. Apeldoorn'da Türkiye tam üyelik açısından ehil olarak kabul edilmiş, fakat bu durum 26 Ekim 1997'de Lüksemburg'un Mondorf kasabasında yapılan gayri resmi AB Dışişleri Bakanları toplantısında tamamen değişmiştir.

SONUÇ

Yukarıda ana hatlarıyla özetlediğimiz görüşlerden ortaya çıkan sonuç şudur: Daha 14 ncü yüzyılda Avrupa'yı tehdit etmeye başlayan Osmanlılara ve açık anlatımıyla "Türk tehlikesine" karşı, kıtanın bütünleştirilerek bir federasyona dönüştürülmesi ve anlaşmazlıkların ortak bir yüksek mahkeme tarafından çözümlenmesi önerilmiştir. Geçmiş dönemde de Avrupa'da bir birlik yaratılması fikrinin temelinde, Türk tehlikesine karşı olan güçleri birleştirme amacı yatmıştır. Şüphesiz bu görüş bazı istisnalar dışında (S. Huntington gibi) kısmen tarihin derinliklerinde kalmakla birlikte, Batı kamuoyunun Türkler ve Türkiye hakkında peşin hükümlerle hareket etmesinde yine de önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü Türkler 13 ncü yüzyılda Avrupa kıtasına geçip yayılmaya başladıktan sonra, Avrupa'nın Yahudilerden sonra "ötekisi" konumuna düşmüşlerdir ¹². Tarihte ilk Avrupa sözcüğünün, Papa II nci Pius'un Türklere karşı bir Haçlı Seferi düzenlemek

¹¹ **Financial Times**, 5 Mart 1997.

¹² Avrupa Kıtasında Yahudiler, İngiltere'den 1290'da, Fransa'dan 1394'te, İspanya ve Portekiz'den ihraç edilmişlerdir. İspanya'dan atılan Yahudilere Osmanlı İmparatorluğu sahip çıkmıştır.

amacıyla topladığı Mantova Toplantısı bildirisinde yer aldığı ileri sürülmektedir. Mantova Toplantısı'nda Papa'nın Haçlı Seferi gerçekleşmemiş, fakat toplantıya katılan Avrupalı Prenslar Tanrının yardımıyla Türkleri Avrupa'dan atmak için çaba göstermek görevini üstlenmişlerdir.

Daha sonraki zamanlarda da Türkler, Avrupa için en büyük tehdit unsuru olmuştur. Bu dönemde Türkler "korkunç (terrible)" kişilerdi. Türkler uzunca bir zaman Avrupa'da Hıristiyanlığın ve Avrupa'nın korkulu düşü olarak belleklerde yer etmiştir. 16 ncı yüzyılda Martin Luther, Türkleri Tanrının kırbacına benzetmiştir. Ortaçağ boyunca salgın hastalıklar, seller, depremler, Türkler ve Tatarlar Tanrının günahkarları cezalandırmak için düşmanın başına musallat ettiği afetler olarak anılmıştır¹³. Batı dillerinde Türk sözcüğü, her türlü şiddet ve vahşetin simgesi durumuna gelmiştir.

1683 II nci Viyana kuşatmasından sonra Osmanlı, Avrupa için tehlike olmaktan uzaklaşıp, teknolojik alanda da Avrupa'nın gerisine düşünce Türkler Avrupa'yı tehdit eden bir güç olmaktan çıkmıştır. Fakat bu durum 1960'lı yıllarda, başta F. Almanya ve diğer Avrupa ülkelerine Türk işgücünün gitmeye başlamasıyla değişmiştir. Günümüzde AB ülkelerinde yaşayan 3 milyondan fazla Türk, Avrupalılar ve özellikle sağ partiler tarafından milli kimliklerine bir tehdit olarak algılanmaktadır. 1997 yılında yapılan bir kamuoyu araştırmasında¹⁴ Türkiye, Rusya Federasyonu ile 15 AB üyesi vatandaşları tarafından en az desteklenen ülke konumundadır. Türkiye için oranın AB'ne aday diğer ülkelere göre düşük çıkmasında, yukarıda açıklanan tarihsel sebeplerin yanında, "din farkı" da kanımızca en önemli sebepler arasındadır. Bu düşüncelerimizi, D. Hotham Türkler isimli kitabında paylaşarak aynen şöyle demiştir: "*Macarlar, Finliler ve Bulgarlar Hıristiyanlığı kabul etmişlerdir. Dolayısıyla Onlar için batılılaşmak çok daha kolay olmuştur. Oysa aynı şey Türkler için daha zordur*"¹⁵. Avrupa ile Türkiye (Osmanlı) arasındaki ilişkilerin dinsel bir temele dayandığını, I nci Dünya Savaşı patlak verdiğinde Maliye Nazırı olan Cavit Bey, 1914 yılında kapitülasyonları tek taraflı olarak Osmanlı Devleti kaldırmış, şiddetli tepki

¹³ Davit HOTHAM, *Türkler*, Milliyet Yayınları, No:16,Haziran 1973, İstanbul, s.14.

¹⁴ Eurobarometer Survey, *Support for Enlargement*, No:47, 1997.

¹⁵ Davit HOTHAM, *Türkler*, s. 19.

gösteren Batılı Büyükelçilerle yaptığı görüşmeye bağlamaktadır. Cavit Bey bu konuyu şöyle açıklamaktadır: “Mahkemelerimizin yetersiz olduğunu söylediler. Ben de cevaben bunun bahane olduğunu, nitekim Yunan’a, Sırp’a ve Bulgar’a ilhak olunan Osmanlı arazisinde kapitülasyonların hemen kaldırıldığını söyledim”¹⁶.

Tarihçi Bernard Lewis ise bu konuda şöyle demektedir: “Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu’na üyelik için başvurduğunda, dine ilişkin sorular ortaya atılmadı. Mamafihi, bu tür düşüncelerin tartışmalardan tümüyle uzak olmadığını gösteren işaretler de vardır. Modern, laik Avrupa’da, Topluluğun içinde veya dışında dini bir şart koşulması hem çirkin hem de anakronistik görülecektir. Ama çoğu Avrupalılar yine de din değil ama medeniyet bağlamında dile getirilen, kültür, sosyal değerler ve hepsinden önemlisi siyasi normlar gibi bazı katılma şartları koyacaktır. Türkiye ve öteki Müslüman devletlerin şartları karşılamaya istekli ve muktedir olup olmadıkları; bütün bu olup bitenlerden sonra Avrupa Devletlerinin hala böyle şartları dayatmaya hakları ve kudretleri olup olmadığı birbirine bağlı iki hayati sorundur”¹⁷.

3-4 Haziran 1999 tarihleri arasında Almanya’nın Köln şehrinde, 15 AB ülkesinin Devlet ve Hükümet Başkanları bir araya gelmişlerdir. Türkiye açısından Zirve tarihi bir önem taşımıştır. Çünkü Zirve öncesinde Başbakan B. Ecevit 26 Mayıs 1999’da Almanya Başbakanı Gerhard Schröder’e “gizli” bir mektup göndererek, demokratik reformların yapılacağı sözünü vermiştir.

Başbakan Ecevit mektubunda, AB’ne girebilmemiz için halen aday statüsünde olan 11 ülkeden istenen ne ise Türkiye’nin de bunları yapabileceğini açıklamıştır. Türkiye’ye diğer adaylardan farklı bir işlem yapılmamasını Schröder’den istemiş, Türkiye’ye tam üyelik perspektifi verilmesi durumunda reform sürecinin hızlandırılacağı taahhüdünde bulunmuş ve şöyle demiştir: “Türkiye’de terörizmin yenilgiye uğradığı göz önüne alınarak, potansiyel yatırımcılara büyük fırsatlar yarattığımız ülkemiz Güneydoğusu da dahil, demokratik ve sosyal reformlarımızı tamamlamak için gayretlerimizi artıracacağız”. Almanya Başbakanı’nın Ecevit’in mektubuna 28 Mayıs 1999’da verdiği cevapta Köln Zirvesi’nde olumlu sonuç

¹⁶ Hikmet BAYAR, **Türk İnkılap Tarihi**, III. I. 149., İsmet İnönü Lozan’da, kapitülasyonların kaldırılması için aynı Balkan devletleri örneğini vermiştir.

¹⁷ Bernard LEWIS, **Islam and the West**, s. 33-34.

almak için çaba harcayacağını önemle belirtmiştir ve AB Zirvesi'ne Türkiye'nin "siyasi bir çözüme açık olduğu" yorumuyla aktaracağını bildirmiştir. Bunun üzerine Ecevit 29 Mayıs tarihinde ikinci bir mektup yazarak Schröder'in ifadeyi yanlış anladığını belirtmiş, "siyasi çözüm" yerine "yapıcı çözüm" ifadesini kullanması sağlanmıştır.

Köln Zirvesi Sonuç Bildiri Taslağı'nda Türkiye ile ilgili iki madde yer alırken, Yunanistan ve İsveç'in karşı çıkmasıyla bu iki madde de Bildiri'den çıkartılmıştır. Taraflar arasında teati edilen mektuplara rağmen, Türkiye'nin içinde bulunduğu durumda bir değişiklik olmamış ve Türkiye Köln Zirvesi'nde de Avrupa'dan dışlanmıştır. Başbakan Ecevit ise bu durumu şöyle açıklamaktadır: *"Bize getirdikleri öneri, Bildiri'de Türkiye'ye atıfta bulunulmuydu. Biz kendi açımızdan dış dokunur bir şey olmadığı sürece Bildiri'de Türkiye'ye yer verilmemesini istedik. Biz kabul etmediğimiz için de bu bölüm Zirve Bildirisi'ne konulmadı"*.

Sonuç olarak Ecevit'in mektubu bir işe yaramamış, dağ fare bile doğuramamıştır. İngiltere Başbakanı Tony Blair ve Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac mektup konusunda olumlu görüş bildirmelerine rağmen, Yunanistan Türkiye'nin adaylık konusuna engel olmuştur. Yunanistan Dışişleri Bakanı Papandreu, Başbakan Ecevit' in mektubunu *"Ancak biz bunu yetersiz bulduk. Sayın Schröder'e Türkiye'nin vaatlerini pratiğe geçirmeden destek verilmemesi gerektiğini söyledik"* diyerek değerlendirmiştir.

Lüksemburg'ta 12-13 Aralık 1997'de gerçekleştirilen Zirve sonrasında başlayan Türkiye'nin AB'nden dışlanma süreci, Köln Zirvesi'nde Başbakan Ecevit'in girişimlerine rağmen devam etmiştir. AB'nin 10 Kasım 1998'de üyelik başvurusunda bulunan 11 aday ülkeden Macaristan, Polonya, Estonya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Kıbrıs Rum Kesimi ile tam üyelik müzakerelerini başlatması, AP'nun 1999 başında ilk grupta yer alan bu altı ülkenin katılımına yönelik gelişme raporlarını ve bu arada Malta'nın adaylığı hakkındaki raporu kabul etmesi, Türkiye'nin Helsinki Zirvesi'nden de olumlu bir sonuç alamayacağını göstermektedir.

57 nci Hükümet Programı'nda "Türkiye'nin AB'ne tam üyeliği tarihten, coğrafyadan ve anlaşmalardan doğan haktır" denilse de, bu hakkı AB'nin Türkiye'ye tanımayacağı Köln Zirvesi'nde bir defa daha ortaya çıkmıştır. Programdaki "Avrupa'daki bütünleşme süreci içinde yerini alacak olan Türkiye, bunu gerçekleştirirken ulusal hak ve çıkarlarını titizlikle gözetmeye devam edecektir" cümlesi, tamamen iyi niyetle ortaya konulmuş tek taraflı bir irade beyanıdır. Bunun gerçekleşmesi için karşı tarafın da iyi niyetli olması gerekmektedir. AB'nde ise bu iyi niyet yoktur. Devamlı

Yunanistan'ın arkasına sığınan Almanya, hiçbir zaman Türkiye'nin AB'ne girmesini istememiştir. Nitekim Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Dr. Hans Joachim Vergau bir yazısında ¹⁸ *“Türkiye'nin tam üyeliğinin AB'nin kimliğini büyük ölçüde değiştireceği açıktır. Türkiye hiçbir aday ülke grubuna sığınmamaktadır. Avrupa vatandaşlarını, AB'nin yakın coğrafyasında yer alan ülkelere özel prosedür uygulamasını kabul etmelerinden dolayı kınamak mümkün değildir”* diyerek baklayı ağzından çıkarmıştır. Aslında geçmiş dönemde Sayın Mesut Yılmaz'ın Focus Dergisi'ne vermiş olduğu demeçte *“Almanya'nın Türkiye'nin dışlanması mimarı olduğunu”* belirtmesi ¹⁹ çok gerçekçi bir yaklaşımdır. Yılmaz'ın *“Kopenhag'da belirlenen kriterler diğer 11 aday ülke için üyelik sürecinin sonunu gösterirken, bizden ise önce bu kriterlerin yerine getirilmesi sonra da üyelik sürecinin başlaması isteniyor”* demesi gerçeğin önündeki tül perdesinin kalkması olarak yorumlanmalıdır ²⁰.

Özetle belirtmek gerekirse; Tüm iyi olumsuzluklara rağmen Türkiye'nin Helsinki Zirvesi'nin yapılacağı tarihe kadar AB'ndeki gelişmeleri ciddiyle takip etmesi gerekmektedir. Yaşanan ve tekrar yaşanması muhtemel olumsuz gelişmeleri sadece Yunanistan'ın vetosuna bağlamak ise Türk halkının zeka seviyesiyle alay etmek anlamına gelmektedir. Türk halkı en az Avrupalılar ve Almanlar kadar zekidir ve Avrupa'da kendisi hakkında kapalı kapılar ardında oluşturulan senaryolardan haberdardır.

¹⁸ Milliyet, 29 Ağustos 1997.

¹⁹ Focus, Aralık 1996, s. 44-45.

²⁰ S. Rıdvan KARLUK, “Schröder'den Başbakan Ecevit'e Gelen Mektup”, Dünya, 10.6.1999.